

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Impressions d'una excursió d'hivern a Superbagnères

UNA celística rogenca ha anat envaint el firmament, tenyint de rosa la neu dels cims.

Per orient l'incendi creix, mes no es veu la flama. Els pics reben ja els resplandors... La neu llu en les carenes... Les ombres són blaves.

De prompte els pins que coronen una muntanya, com filigranes gòtiques de catedral immensa, esdevenen de foc, s'encenen, ja són en flames i guspires enlluernadores ceguen els ulls per entremig de llurs branques d'armonioss caient...

La dolça penombra, plena de misteri, s'esvaeix... ¡La llum triomfa i el sol inonda la vall!

La Vall és blanca... i damunt ses espatlles ostenta el mantell maragdi dels boscos pirenenes. Som en el mes de gener.

Encara tot és silenci... sols en el fons de la Vall, canta l'eterna cançó el riu remorós en quals aigües, sempre atrafegades per a fugir vers terres més hospitalàries, s'hi acullen llurs companyes escapades del gelat captiveri, en fondre's les neus.

Els pobles esdevenen perceptibles com estols d'albes caputxes al voltant de l'església. Les xemeneies fumen i semblen ares ofrenant l'incens del sacrifici a l'astre rei...

La Vall ja està desperta... ¿no la coneixeu? és l'Aran.

La contemplació de semblant espectacle m'havia fet deturar al

peu de l'Oratori de Sant Antoni, en el camí de Bossost a Luchon, passant pel Portilló. Sens l'enyorada parla d'un company, restava extàtic davant l'escenari grandios de la Natura en el que s'hi representava una obra de valor incommensurable, car l'autor n'era Deu. Tot sol, admirava l'Aran en la magnificència d'aquella hora romàntica, quan, els raigs del sol vingueren a tornar-me a la realitat.

Havia sortit de matinada, amb els skis a coll, pels carrers deserts de Bossost. Fins a l'ermitatge, el camí es desenrotllava en costarudes marrades recobertes d'un glaç com cristall; ara tenia davant meu pendents més suaus en les que una groixuda capa d'esplèndida neu, m'invitaven a calçar-me els skis.

No sens recança deixo aquell mirador ric en grates emocions i m'interno en la vall del Portilló, tot seguint les petjades obertes pels carabiners en rellevar-se cada tres dies. Els faigs no triguen a envoltar-me. Són arbres corpulents que encara conserven algunes fulles rogenques. En els claps sens arbres s'obiren algunes bordes escampades, amb el teulat carregat de neu, la qual lluint a contrallum com la dels prats circumdants, destaca fortament damunt la negror verdosa de l'abetar que vesteix el vessant oposat.

La Vall d'Aran ja no es veu... Vers l'O. un rialler planell s'obra a primer terme com per a deixar esplaïar la vista amb una ullada d'esplèndid conjunt damunt els célebres i frondosos boscos del Portilló de Bossost. Deixo enrera la caseta dels carabiners i el que en altres temps havien estat Casinos, i entro en l'ombra projectada per la muntanya de Baretges. Una intensa fredor regna en l'ambient i els arbres i arbrissons despulats de fulla tenen el brancatge resseguit per finíssimes agulles d'una gebradia blanca i abundant.

Cruix la neu a nostres peus, en trencar els skis una lleugera crosta de llargues agulles cristallines. Ja som al bosc d'abets, arbres centenaris de colossals dimensions i majestuos caient de branques immòbils.

El silenci més absolut regna en la penombra, car el sol no hi penetra. S'hi entra amb el mateix respecte que en les catedrals medievals.

De tant en tant, les branques corbades sota el pes de la neu es deslliuren de la feixuga carga i gronxen suaument. Es l'únic moviment perceptible en aquell temple.

Confós i avergonyit anava desfilant per entre aquell exèrcit de gegants. L'ample camí, freqüentat per carruatges abans la guerra, es desenrotlla en ben traçades corbes per dins el bosc, pujant sem-

pre, fins arribar al Portilló, qual proximitat s'endevina car entre els troncs ja s'obira la blavor del cel.

Un pas més i... ja som a França. El pas de les fronteres té sempre alguna emoció, sobre tot a muntanya. El paisatge és semblant, semblants les valls, els rius, els pics, mes en passar la ratlla misteriosa, el cor ens diu que enrera hi deixem quelcom que ens lliga, quelcom que s'aima, quelcom que no pot oblidar-se, car travessa les fronteres: és el sentiment de Pàtria.

Ja soc a França. La fita indicadora jau colgada, és sols un pilot de neu. Per una clarícia del bosc, cerco trencar amb la vista les verdes parets que m'empresonen; vull veure el terme de mon pelegrinatge com a fervent skiador; el teatre de tantes i tantes manifestacions esportives hivernenques; l'escenari de les gestes dels grans campions; el germà gran de Font-Romeu; la millor estació d'esports de neu de tot el Pireneu: Superbagnères.

Entre el marc esplèndid de dos abets gegantins, veig allunyar-se l'horitzó i una pregonia vall s'obra sota els meus peus. La vista acostumada a termes propers queda un moment enterbolida... ¡Mireu-lo! Allí davant, aixecant-se altívol del fons de la Pique, l'ondulat *plateau* eixint blanquíssim del murallam de boscos que el circumden, coronat pel colossal Hotel, proper dels núvols.

Sembla a tocar; cal fruir de la visió, mes el temps passa i amb la febre de l'aimant de tot ço que amb els esports d'hivern té referència, cavaller en els skis, començo la davallada car no veia l'hora d'ésser a Luchon, ja que per a visitar el *plateau* de Superbagnères, fer-me càrrec de sa bellesa i admirar-lo detingudament per a apendre quelcom aplicable a casa, havia travessat el Portilló de Bossost.

Les curtes pendants i gelades marrades del camí que baixa per la vall de Burbe me feren passar una dolenta estona, estranyant-me de que per allí hi poguessin passar els carruatges malgrat fos amb quatre cavalleries.

Les granges de Burbe són delicioses i en elles hi trobo una pastora amb skis, guardant un reduït remat de xais, que pasturaven en un penjat de bosc en que la neu no s'hi quedava. ¡Bonic exemple per als de la Vall d'Aran!; és la filla del conegut guia Haurillon, de Luchon.

La neu, estovada pel sol, esdevé bastant bona i més avall, en arribar a Castel Vielh en l'entreforc del camí del Portilló amb la carretera que ve de l'*Hospice de France* i de la Vall del Lys, segueixo la glaçada carretera de suaus desnivells per la que els skis van davallant a una *allure* moderada.

I així fins Luchon després de passar per St. Mamet, en qual primera casa, sota l'ombra patriarcal d'un noguer centenari hi habita En Jean Haurillon.

Luchon, la vila de moda a l'estiu, la dels innumbrables hotels, de les aigües termals, del Gran Casino, del Parc de Quiconce de les Allées d'Etigny... està desconeguda a l'hivern; és morta.

La neu l'ha amortallada, el luxe n'ha fugit, els hotels (quasi tots) són tancats, els passeigs deserts... En venir la «Grande Semaine» dels esports d'hivern, té una revifalla esplèndida... Jo havia d'assistir als preparatius... ¡Llàstima que mes ocupacions no'm permeteren contemplar-la!

*
* *

Com pacienta oruga arrapant-se per aspre escorça de rugosa branca, la cremallera s'enlaira pausadament.

L'hermosa vila de Luchon, mig dormida encara, car som a la matinada, jau recolçada sota l'obaga fosca de Superbagnères. Hem sortit del centre mateix de la població en les Allées d'Etigny i ara ens trobem instal·lats còmodament en calefaccionat vagó, amb el nas apretat contra els vidres dels amples finestrals, els quals hem d'anar netejant amb la mà de l'espessa rosada que s'hi disposa i gela, per tal de no perdre un sol detall de l'ample i magnífic panorama.

La Vall fuig a nostres peus; l'ascensió esdevé impressionant. Les muntanyes s'abaixen; ja som més alts que el Portilló de Bossost i els pics de l'Aran apareixen darrera l'ample collada.

La pendent de la muntanya és esfereidora i el viatge té quelcom d'aeri; és un vol. Luchon resta reduït a les dimensions d'un petit plànol topogràfic il·luminat amb colors reals, destacant-se les formes massives dels grans Hotels, del Casino amb el seu parc d'arbres corpulents i la recta línia de les Allées d'Etigny anant a morir prop de l'església.

L'immensa plana de Luchon, antic lloc quals aigües deturava el bloc formidable de Cier, s'obira en tota sa extensió, recoberta d'una espesa capa de neu.

Fins ara hem anat pujant en direcció Sud, de cara al port de Benasque i serralada fronterera, la cremallera després de passar a gran alçària per damunt el poble de St. Mamet, embesteix una forta pendent, arribant al punt culminant de la primera part de l'ascensió, millor dit de l'escalació mecànica. Som en el «Grand Tournant», balconada esplèndida damunt la Vall de la Pique, cenyit

viratge que contorneja una carena secundària, on prenen el sol unes rialleres granges.

El deixem enrera, esvaint-se la visió de llunyanies. Els avets ens envolten, empresonant-nos en la deliciosa frescor de la seva ombra; són arbres centenaris de branques immòbils que es crampollen en files compactes i ordenades, muntanya amunt, a la conquesta del cim.

Els de més avall són vigorosos, potents, de fosca verdor; els més enlairats estan carregats de líquens; és la lluita silenciosa de dues espècies cada una defensant son patrimoni.

La vista ja s'havia anat acostumant a aquella dolça penombra, mai penetrada pels raigs solars ni en el fort de l'estiu, quan heu's aquí que sobtadament, sens preparació de cap mena, el bosc s'acaba i els ulls es clouen davant l'enlluernador espectacle dels vastíssims camps de neu ferits pel sol.

Més amunt de la boscúria res, ni un arbre, ni una pedra, trenca l'uniformitat del blanquíssim mantell que recobreix el *plateau*; la neu vol ésser sola, vol que els que pugen a visitar-la no trobin cap destorb, que sols per ella estiguin.

La carena pirenenca no s'obira encara, però es pressent; sols el Céciré, el pic típic de Superbagnères, apareix suaument ondulat en sa base, per a finir escarpadament.

Altra pendent forta, entre parets de dos metres i mig de neu i ja som a dalt. Baixem del vagó i... Oh grandiosa visió! Oh meravellós espectacle! Qui el pogués descriure en tota sa realitat! Jo bé ho voldria fer, però us haig de dir, com l'Enric Spont, davant la Maladeta en contemplar-la des del Port de Benasque: «Demanau-me una altra cosa. Per donar-vos satisfacció caldria ésser poeta, un gran poeta, capaç d'afegir a la seva lira una nova corda d'aram, com el Pare Hugo; l'excursionista solament posseix una corda de cànem i circula amb més facilitat entre les esquerdes d'una gelera que entre les paraules. Ultra això hi ha moments en que val més callar i descobrir-se».

En processó fantàstica de gegants de blanca vestimenta, els pics del murallam granític que aïlla dues nacions, desfilen majestuosament davant els ulls atònits.

En primer terme a l'O, el Céciré presideix solemniament el gran *plateau* de Superbagnères. Es l'extrem de la cresta que derivant-se del Crabioules, pic pertanyent a l'eix de la gran serralada pirenenca, passa pels pics Passage i Quairat (gran i petit), fent de divisòria entre les valls del Lys i d'Astau.

Superbagnères, la muntanya luchonesa per excel·lència, no és més que un contrafort del Céciré.

Vers migdia, la vista s'esplaia damunt un mar de pics i crestes de noms famosos: Quairat (gran i petit), Lezat, Crabioules, Maupas, Boum, Barrat, Sauvegarde, Mine, Pique i Picada.

Més enrera, en lloc de preferència, com les autoritats en les processons, les Muntanyes Maleïdes, amb el seu cim culminant, l'Aneto, sobresurten aïllades, com no volent-se rebaixar, integrant la mateixa cadena que els pics menys enlairats, i des de llur lloc preminent contemplen llur reialme, quals extrems banyen les ones de dues mars distintes.

A l'E, ens és tapat l'Aran per la gran branca de l'arbre pirenenc que començant en el pic de la Picada acaba en la Bacanera i Pales de Burat, després d'enlairar-se en el pic de Couradilh, davallar fins al Portilló de Bossost i remuntar-se altra volta fins el Mail del Cricq i Poujastou; sols els cims de Montludo i regió de Liat apareixen llunyans darrera l'esboranc del Portilló de Bossost.

Vers el N., molt llunyanament, la plana de França esfumada per la calitja.

Amb el que portem dit i amb les fotografies, ben volgut llegidor, hauràs pogut formar-te una idea, lleugera sempre comparada amb la realitat, del decorat incomparable que acompanya les manifestacions esportives hivernenques a Superbagnères. Cal ara que parlem de les condicions que fan que sigui aquesta estació la millor del Pireneu, per a la pràctica dels esports de neu i glaç.

Els centres d'esports d'hivern, han d'estar situats com a condició primordial en localitats fredes, amb neu abundant, en la que la temperatura no s'enlaira exageradament durant el dia fent fondre la neu, la qual en venir la nit es glaça formant una crosta dura impròpia pels skis. Un colp caiguda la neu convé, malgrat fassi un temps esplèndid, que la temperatura es mantingui prop de zero, per a que així conservi les propietats característiques que la fan denominar «neu de skis».

Les baixes temperatures, ultra això, són indispensables per a la congelació dels «patinoirs», pistes de boles, luges, skeletons... etc...

Demés d'aquesta condició, manca siguin les estacions d'esports d'hivern, en lloc avinent, dotat de còmodes mitjans de comunicació provistos d'un bon hotel i, a igualtat de condicions, que frueixin d'un

hermós panorama i per tant situats en *plateaux* enlairats a dilatats horitzons i no en valls estretes i encaixonades.

Per altra part, manquen camps de neu, encatifats a l'estiu amb herba flonja i apretada, desproveïts de roques, de superfície ondulada, sense tallats a pic, amb varietat de pendents, assolaiats i airejats, amb diversitat d'orientacions per a trobar una neu apropiada a cada manifestació esportiva.

L'espai disponible ha d'ésser extens, ilimitat si pot ésser, sense els entrebancs propis de les poblacions situades en el fons de riberes amb parets abruptes i en les que les cases, el torrent, el tren i la carretera obliguen als organitzadors a la resolució de veritables obstacles per a trobar unes pistes, més o menys perfectes, per a cada esport. I moltes vegades malgrat l'ingeni esmersat i els inverossimils equilibris realitzats les coses no surten segons els desitjos i proporcionalment a la bona voluntat.

Cal pensar a més en el gros públic, en part profà que vol divertir-se, en part fervent aimant de la neu i del glaç; és ell el que anima les grans festivitats esportives, el que esmersa el diner amb esplendidesa, el que es fa imprescindible, car sense ell no caldria pensar en grans hotels, ni en cremalleres, ni en premis extraordinaris.

Un colp fet el desplaçament, instal·lat confortablement en el seu teatre d'operacions, l'espectador que aspira a divertir-se sense cançaments ni esforços exagerats, enemic de les incomoditats, que són per als professionals i per als fanàtics, vol una combinació tal que en sortir de l'hotel tingui a mà el teatre de cada una de les proves, que, per exemple, després de presenciar una arribada amb ski, sense caminades enutjoses puguin anar a contemplar un concurs de figures en el «patinoir» o la sortida d'una cursa de bobs.

Això és el que ha d'ésser una estació hivernenca per a la celebració de concursos d'esports de neu i de glaç. Doncs bé això és Superbagnères.

Al cim de l'esplèndid *plateau*, qual meravellós panorama hem intentat descriure, hi tenen el gran hotel de la companyia dels «Chemins de fer du Midi et des grands Hotels de montagne», germà del de Font-Romeu. En sa cara N., entre els dos cossos de l'edifici, fora de l'acció dels raigs solars l'immens *patinoir*, espera ésser ratllat en corbes estranyes pel tallant dels patins metàlics.

Deixant la massa colossal de l'edifici, vers l'O., en els vessants ombrívols, es desenrotlla la pista de bobs de prop 2 quilòmetres de llargada, amb corbes ressaltades i telèfon de l'arribada a la sortida; la cremallera retorna al cim els bobs i els passatgers. En el costat

oposat mirant vers la vall de la Pique i la del Lys, el públic pot presenciar, sense moure's de les portes de l'hotel, als skieurs davallant com fletxes i aixecant la fumareda blanca de la neu polsosa en les curses de fons i velocitat, qual arribada, és per la carena del central del gran *plateau* procedents del coll del Céciré. En pendent apropiada uns quants metres sota l'Hotel, el gran trampolí.

¿Qué més pot demanar-se?

Afegiu a tot això la davallada amb ski fins la vila de Luchon, per dins l'admirable boscúria d'abets seguint la «route forestière» i l'excursió a la «Vallée de Lys» i compendreu la raó de les meves lloances, traducció imperfecte d'impressions que no s'obliden fàcilment.

Cal que a Catalunya busquem nostre Superbagnères!

La pràctica dels esports d'hivern a França data quasi de la mateixa època que a Catalunya, i malgrat disposar d'una gran extensió de Pireneus, la comparació amb la veïna República no resultaria odiosa, sino vergonyosa.

Estem en extrem endarrerits. Els esports d'hivern, no es redueixen solament al ski. La paraula «esport» vol dir diversió i si bé són molts els que practiquen el ski per gust, hem de recordar sempre que aital instrument ha estat creat per la necessitat com el patí del glaç, en les comarques en que les aigües es gelen durant gran part de l'any.

Els concursos de ski, poden tenir dues finalitats, prescindint dels de salts i filigranes; o la preparació del seu ús, mitjançant el premi, en les regions en que seria útil el seu coneixement; o la celebració de manifestacions esportives, en els països mestres en el maneig com Suecia, Noruega, Suïssa, etc., d'una significació semblant a les carreres a peu, amb bicicleta, natació, etc., en que intervé d'una manera principal la cultura física.

En el primer cas es tendeix a l'expandiment d'un instrument útil; en el segon a l'enfortiment de la raça practicant un medi de locomoció natural i necessari en el país; en cap dels dos podem dir es tracta d'una veritable diversió, comparable als bobs, luges, hockey sobre glaç, concursos de figures, exercicis purament de distracció si bé també físics.

El ski és una diversió pel que vivint en països calents, se'n va a la muntanya amb l'única finalitat de patinar.

LA VALL D'ARAN DES DE SALARDÚ

pàg. 82 LA VALL D'ARAN DES DEL CAMÍ DEL PORTILLÓ DE BOSSOST

UN ASPECTE DE SALARDÚ

Pàg. 82

CAMÍ DEL PORTILLÓ DE BOSSOST

Pàg. 84

LA CREMALLERA EN ARRIBAR A SUPERBAGNÈRES

Pàg. 88

HOTEL I PISTA DE «BOBSLEIGH», A SUPERBAGNÈRES

Pàg. 88

CERCLE DE LYS

1

Pàg. 88

EL CÉCIRÉ (1) I GRANGES DE LYS

Pàg. 88

LES GRANGES DE LYS I MUNTANYES FRONTERERES

1

2

3

4

5

6

7 8

9 10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

PANORÀMICA DES DEL PLATEAU DE SUPERBAGNÈRES

- 1.—MUNTANYES D'ARAN.
- 2.—COURADILH.
- 3.—ENTECADÉ.
- 4.—MUNTANYES DELS PORTS DE LA
PICADA I MONTJOIA.

- 5.—PIC DE LA PIQUE.
- 6.—PIC DE LA MINE.
- 7.—PORT DE BENASQUE.
- 8.—PIC DE SAUVEGARDE
- 9.—PIC D'ANETO

- 10.—PIC DE LA MALADETA.
- 11.—PIC DE SACROUX.
- 12.—MALL BARRAT.
- 13.—PIC DEL BOUM.
- 14.—TUCA DE MAUPAS

- 15.—PIC CRABIOLÈS.
- 16.—PIC LÉZAT.
- 17.—PIC QUAIRAT.
- 18.—PETIT QUAIRAT.
- 19.—EL CÉCIRÉ.

A la nostra terra, per exemple, fora les comarques muntanyoses, on caldria fer concursos de propaganda, el ski no és necessari; però ho és per a l'excursionista i el que no és excursionista i vol dedicar-se al ski, es veu obligat a tornar-se'n.

Diem això per a donar a comprendre que els concursos d'esports d'hivern, són moltes coses més que fer ski, com sembla ésser l'orientació catalana i espanyola. A més del ski existeixen altres esports de neu com les luges, els bobs, el skeleton, i a més dels esports de neu hi han els de glaç com el patinatge i els seus derivats els hockey, Curling Bandy...

Tots menys el ski necessiten la preparació de pistes adequades; això costa diners i això és el que ens manca.

Per a que els concursos siguin un èxit assegurat, es fa necessari un gran públic i per a comptar amb el públic són necessàries bones vies de comunicació.

Heu's aquí en què ens han aventatjat França i altres nacions. Elles tenen les vies de comunicació pel turisme d'estiu i en venir l'afició als Esports d'hivern, sols ha sigut qüestió de que el públic ho probés, car són diversions que elles mateixes es fan la propaganda.

El ski, per les dificultats que porta el seu aprenentatge, és propi dels entusiastes, dels fanàtics, dels que aimen la muntanya i l'esforç muscular. Però no tot-hom és així.

Observi's la major part dels programes suïssos, americans, noruecs, suecs, etc., i es veurà que mentre el patinatge i sos derivats i els bobs, luges, skeletons, etc., omplen els dies, al ski sols se li reserva unes quantes dates, i encare sort dels salts, qual acrobàcia, no utilitat, atreu al gros públic. Es que a aquest, que és el que paga i per tant mana, se li ha de dar segons el seu gust.

A Catalunya estem lluny encara de posseir vies de comunicació per a practicar el turisme d'estiu. ¡Deu sap quan les tindrem expressess per a l'hivern!, sortosament la línia de la Molina ens solucionarà ja alguna cosa, i fora possible, tal vegada, que la construcció de l'esmentada línia porti aparellada, temps a venir, l'edificació d'un Hotel en lloc apropiat per a que a semblança del de Superbagnères, es puguin celebrar a Catalunya els Concursos d'Esports de Neu en totes llurs variants. Del contrari no ens fem il·lusions, ens haurem de contentar practicant migradament el ski profitant les nevades pirenenques i suplint sempre amb l'entusiasme la manca de condicions favorables per a la pràctica d'aquest esport.

JOSEP M.ª SOLER I COLL

La Secció d'Esports de Muntanya a Luchon i Superbagnères

DURANT les passades festes del Carnaval o sigui des del 25 de febrer al 2 de març, alguns elements de la dalt indicada Secció es traslladaren a la pintoresca vila pirenenca de Luchon a l'objecte de practicar el seu esport predilecte: el ski.

L'expedició de la Secció d'Esports que es composava d'onze companys capitanejats per En J. M. Soler i Coll com a coneixedor d'aquells indrets, sortia de Barcelona el 25 amb el correu de les 14'22. Després dels canvis de consuetut a Cerbère, Narbonne i Toulouse arribàvem a Luchon l'endemà dia 26 diumenge, a les 10 del matí.

A Toulouse ens reunírem amb una caravana del "Ski Club Toulousain" que en honor nostre s'havia organitzat per acompanyar-nos a Superbagnères. Hi trobarem Mr. Paul Duffour, president de l'entitat i també de la Secció dels P. C. del "C. A. F."; el veterà Mr. Pierre Soubiron l'autor de la més completa guia de tot el Pireneu; al ferm pireneista Mr. Jean Arlaud, l'actiu secretari de l'entitat, el simpàtic Mr. Louis Carrère i molts altres skiadors i distingides senyoretes. A Luchon també ens esperava una comissió, presidida per Mr. le Docteur Germes, batlle de la vila i Mrs. Barrère, Castaing i Pene de la societat Luchon-Superbagnères. Tots plegats i en servei especial del cremallera pujàrem a Superbagnères, l'esplèndid *plateau* a 1800 mts., on hi ha bastit un superb Grand Hotel i des d'on es gaudeix d'un panorama potser sens igual en tot el Pireneu. Un dia clar, sens núvols i un sol radiant ens permetien estendre l'esguard per l'immensitat de muntanyes que des d'aquell *belvedere* es divisen, de les que sobresortia al nostre enfront l'immensa massa de les Maleïdes.

Tot just arribats s'ens serví el dinar al Restaurant de l'Hotel i el xampany d'honor, obsequi del "Ski Club Toulousain". El seu president Mr. Duffour ens el dedicà amb eloqüents paraules i aixís mateix Mrs. Barrère, Carrère—aquest en castellà—i Arlaud brindaren per la major glòria del pireneisme i dels nostres dos païssos

germans, brindis que foren contestats en nom dels catalans pel que sotscriu.

La tarda es dedicà al ski. Per aquelles delicioses pendants tothom s'hi llençà desseguida; els debutants, passades les primeres caigudes, i els veterans tot seguit es perderen de vista seduïts per aquelles baixades inacabables. Simpàtiques tolosenques i luchoneses animaven el quadro i en llur agraïda companyia evolucionàrem per aquells indrets. Amb l'últim cremallera baixàrem a la vila i després d'un animat sopar ens acomiadàrem dels simpàtics tolosens que retornaven a llur ciutat. Al vespre concorreguèrem al ball de disfreses del Casino, essent per tot arreu atentament rebuts i complimentats.

Aprofitàrem fins ben entrat el matí del dilluns 27 per reposar, doncs bé ho necessitàvem després de dues nits de no dormir i de les fatigues del viatge. Per la tarde pujàrem a les pistes i per la nit donàrem un ball a l'Hotel Bordeaux en honor dels amics luchonesos i en correspondència a llurs continuades atencions. Fou molt concorregut, honorant-lo amb llur presència les distingides famílies dels nostres companys d'aquells dies. Fins a la matinada durà la festa de grata recordança.

El dimarts, dia 28, era el fixat per a la carrera de skis que s'havia organitzat en honor nostre. Per correspondre-hi vàrem oferir també premis als luchonesos que hi concorreguessin fent-se la prova conjuntament. La cursa tingué lloc en un recorregut de 5 kms., amb baixada i pujada i donà la següent classificació: Catalans 1.er J. M. Soler i Coll, 21' 52" 2/5.—2.^{on} J. Folch, 24' 2".—3.er R. Morral, 24' 22".—4.^{rt} E. Jaumà, 37' 29". Luchonesos: 1.er O. Haurillon, 17' 40".—2.^{on} R. Sereza, 19' 9".—3.er F. Campistrous, 19' 39".—4.^{rt} J. Rios, 21' 55".—5.e Mme. Laura Rive, 26' 47".—6.e F. Ladrix, 27' 32".

Al migdia ens fou servit al Restaurant l'àpat d'honor ofert per la vila de Luchon i la societat L. S. S. H. Presidí el batlle Mr. Germes qui a l'hora dels brindis en un molt eloqüent ens en feu l'ofrena. Mr. Barrère ens en llegí un d'entusiasta, que vàrem tenir l'honor de contestar en nom de tots. Per la tarda ens acomiadàrem d'aquelles pistes davallant-hi fins a darrera hora i retornant a la vila amb l'últim cremallera. Al vespre altre colp ball al Casino.

L'endemà aprofitàrem el matí per a visitar les Thèrmes, acompanyats pel batlle Dr. Germes, qui ens feu de cicerone d'aquell esplèndid establiment, dotat de tots els avenços de la hidroteràpia que atrau a Luchon més de 50.000 banyistes cada temporada. Tot

seguit passàrem al Gran Casino, hermós edifici on hi ha instal·lat un curiós museu amb un interessant mapa en relleu d'aquella regió pirenenca; grans sales de joc en sa planta baixa amb una luxosa decoració; teatre i cafè, tot ell voltat d'un hermós parc des d'on s'obira al fons la profunda esclatxa del Port de Benasque.

Aqueila tarda, després d'acomiarar-nos de totes aquelles simpàtiques coneixences, prenem el tren de Toulouse de les 15'50 que ens retornà a Barcelona a l'endemà a les 10'30.

Encantats de la muntanya i de l'acollida afectuosíssima que a Toulouse i Luchon tinguèrem, ens prometèrem els concorrents no trigar gaire a retornar-hi i pels Concursos Internacionals d'Esports d'Hivern, que l'any vinent tindran lloc a Superbagnères, organitzar una nombrosa caravana de la nostra societat.

SANTIAGO PERDIGÓ

Les Comarques naturals de Catalunya ⁽¹⁾

Gironès

Demarcació de Girona

OCUPA el Gironès el territori aproximat de l'antic comtat de Girona que no està comprès en la Selva i el Baix Empordà, abarcats també per la pròpia regió històrica.

Formen part del Gironès: el pla de Girona, el de Banyoles, la Vall d'Hostoles o Es-toles, per on circula el riu Brugent fins a sa unió amb el Ter; la conca d'aquest riu des de sa sortida de les Guillerries fins a sa entrada en l'Empordà, en el pla de Colomers; les valls dels rius Terri, Farga i Cinyana, afluents del mateix i els vessants septentrionals del Montnegre i muntanya dels Angels. De la conca del riu Onyar, en compren sols la porció del pla de Girona regada per aquest riu.

Ha existit gran desacord en la fixació d'aquesta comarca, entre els que s'han ocupat d'estudis més o menys assenyalats sobre

(1) Vegi's César A. Torras: «Les comarques naturals de Catalunya», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any xxx, pàg. 81; any xxxi, pàgs. 25, 49, 215 i 251.

comarques naturals. Hi ha qui l'ha repartida entre l'Empordà i La Selva, deixant altra bona part del territori, a l'atzar sense inclur-lo en comarca determinada.

No falta, com fa notar En Pella i Forgas en sa «Historia del Ampurdán», qui ha fet passar els límits de l'Empordà i de La Selva pel bell mig de la ciutat de Girona, deixant la població partida en dues meitats, contrasentit enorme contra tota llei d'estudi i d'observació pràctica.

No podem estar conformes en excloure del Gironés el pla de Banyoles i les conques annexes dels rius Terri, Farga i Cinyana. Ni per tradició, ni històricament, ni menys per naturalesa es pot acceptar aquesta exclusió. La rodalia de Banyoles no pot adjudicar-se de cap manera a La Garrotxa; ses relacions amb Girona són innegables ja des de remots temps. El terror és pla, exceptuant en els extrems d'afrontació precisament amb La Garrotxa, i els productes agrícols de bona terra de conreu no concorden amb la qualificació de *garrotxes* o siguin terres aspres. La vall del riu Terri, en la part que no atenyia a la jurisdicció senyorial del monestir de Banyoles, correspongué com les conques dels rius Farga i Cinyana, al comtat de Girona i a l'arcedianat del propi nom. La cadena de noms termenals, com veurem més endavant, ens afirma demés en aquest assert.

Procurarem ajustar-nos lo més precís possible a la realitat en delimitar la comarca que ens ocupa i per a fer-ho més propiament ens valdrem de la tradició i de la veu popular, de la toponímia, dels accidents naturals, de la topografia, dels termens o fites marcats per les carenes de muntanyes i dels valors històrics i eclesiàstics.

El bisbat de Girona estava dividit, des de sos primers temps i fins a la creació dels actuals arciprestats, en quatre ardiaconats o arcedianats nomenats de Girona o Gironés, de La Selva, de l'Empordà i de Besalú o Garrotxa. L'ardiaconat de Girona comprenia el Gironés i bona part del que s'enten avui per Baix Empordà. Ja se sap que l'Església segueix sempre en sos actes la tradició, afermant-se en ella i per tant en fixar aquestes demarcacions s'atemperraria a les divisions naturals i a les consuetuts de temps anteriors i fins remots i a les relacions evidents dels pobles entre ells. Noti's per tant, que l'ardiaconat de Girona no's ficava per res dins de la comarca de La Selva ni de La Garrotxa respectant aixís llur origen tradicional o històric, comprenent en canvi dins d'ell part del que entenem avui com a Baix Empordà.

Afronta el Gironés al nord amb La Garrotxa; al NE., amb l'Em-

pordà; a llevant i SE., amb La Selva; a migjorn amb Les Guilleries i en son extrem O., i N., amb la comarca d'Olot. El límit de Les Guilleries l'havem assenyalat ja en ocupar-nos d'aquella regió. Les afrontacions amb la comarca d'Olot s'ajusten a l'orografia i venen marcades per la divisòria d'aigües del Ter i del Fluvià. Des de coll de Coma Joan, límit de les Guilleries, comarca d'Olot i Gironès, corre la carena limitant, per les ondulacions, dels colls de Pruit, Bis, En Bas i serra de Terrús, que encapsalen la Vall d'Hostoles i la conca del neixent riu Brugent. Al coll d'En Bas es decanta la carena vers a llevant enfilant-se a les serres de Marboleny, Corb i Colltort, enllaçades entre elles fins a coll de Font Pobra, on

s'enlaira la divisòria a la serra de Finestres, recorrent els cims de la Baga de Vernadell, de Sant Jordi i Puig-sa-llança. La llarga i alterosa serra de Finestres amb son nom marcadament termenal ens indica ben bé afrontació de comarca. Les Medes en el caient de la pròpia serra per l'indret de la Vall d'Hostoles ens afirmen en el mateix.

Sobre el castell de Finestres, situat en enasprat penyal avançat vers les comarques d'Olot i La Garrotxa, termina l'afrontació del Gironès amb la primera i comença la seva afrontació amb la segona. Segueix la divisòria pel cim de la pròpia serra de Finestres

que ens ofereix en son extrem de llevant altre nom termenal tan significatiu com el de coll de Portelles, per on hi passava un antic camí ral que comunicava el comtat de Girona amb el de Besalú. Des del coll de Portelles la ratlla divisòria s'enfila a la serra de Roure Gros, on deuria existir antigament algún arbre gegantí que marcaria el límit de les comarques. En el cim de Roure Gros la pròpia serra divisòria deixa a migjorn el grandióss massís de Rocacorba i torçant dret al NNE. segueix altre més baix carenar pels colls de Biert i Pujarnol, cim de Sant Pal·ladi i coll de Rodeja, fins anar a assolir el riu Fluvià, tot separant des del Roure Gros, branccals d'aigua dels rius Ter i Fluvià.

Els noms termenals ens acompanyen en aquest límit pel costat del Gironès. Trobem a son repeu Adri i Canet d'Adri, el riu Matamors, límit que fou dels comtats de Besalú i de Girona, La Mota, vora d'Adri, Porqueres, qual etimologia sembla ésser *Port* o *Portell* de *Queres*, pedres, i La Mata veïnat de Banyoles.

El límit NE. amb l'Empordà és el més difícil d'assenyalar amb caràcter de precisió; no obstant, tractaré d'ajustar-m'hi amb els majors fonaments possibles de raó.

La majoria dels que han parlat de la comarca del Gironès, fixant-se més que res en un dels accidents orogràfics més resortins, han assenyalat la fita de la comarca en el congost del Ter entre les muntanyes de Sant Julià de Ramis i Els Angels; adjudicant no obstant, alguns d'ells, a la comarca del Gironès, el Pla de Banyoles i les conques dels rius Terri i Farga, que volten part d'amunt de l'expressat congost; ja que l'estribació de serra que corre des del Rocacorva fins a la muntanya de Sant Julià de Ramis, separa les conques dels rius Ter i Terri fins a llur unió.

A mon entendre forma el límit de la comarca la baixa serra que separant les aigües del Terri de les del Fluvià, corre en direcció a llevant per dessorre Fontcuberta, cims de Bonaire, Nemorós i Pallera i coll d'Orriols, incloent seguidament les valls dels rius Farga i Cinyana, fins a Llampalles en, davant la plana de l'Empordà, baixa a trobar el Ter abans del pla de Colomers. Atravesat el Ter revolta per dessorra els vessants septentrionals de la muntanya dels Angels i Montnegre, qual cim alterós Mont Aguilar, de nom termenal, forma un eix de tres comarques: Gironès, La Selva i Empordà. D'allí en deriva vers al Nord un brancal de serra que separa fins al pla i al curs general del Ter, els caients d'aquest riu dels del Daró que rega el Baix Empordà. Aquesta derivació de serra forma a mon entendre el límit per aquest indret del Gironès i de

l'Empordà. Els noms termenals abunden en aquests llocs. Campdorà o Torà, Cervià, La Pera i Mollet, que no hi ha que confondre amb Mollet de l'Empordà, motiu pel qual se l'anomena Mollet de Girona o Sant Joan de Mollet. Tots aquests pobles situats a la vora dreta del Ter en els caients de la serra i en els plans de vora el riu pertanyien a l'ardiaconat de Girona i a l'antic comtat del propi nom.

Els límits del Gironés amb La Selva des de la muntanya dels Angels al repeu de les serres de les Guillerries, estan marcats per les baixes ondulacions muntanyoses que volten el pla de Girona, trencades per barrancosos cursos d'aigua que van en general a l'Onyar. No són ja del Gironés, si bé es troben aprop de la ciutat de Girona, Castellar de La Selva, Quart i Fornells de La Selva.

Estan compresos en la comarca del Gironés 35 municipis, amb part d'altres tres. El conjunt de pobles és de 96, entre ells una ciutat: Girona, i tres viles: Banyoles, Amer i Sant Feliu de Pallarols.

Queden distribuïts en la forma següent:

Pla de Girona

GIRONA, la capital, junt a l'aiguabarreig de l'Onyar amb el Ter, i del Güell i el torrent de Galligans amb el primer. Té annexes els veïnats de Pedret i Pontmajor; SANT DANIEL amb VILARROJA i el veïnat de Montjuich; PALAU-SA-COSTA; SANTA EUGENIA; SALT amb el veïnat de Sant Antoni; VILABLAREIG amb el PERELLÓ; AIGUAVIVA; VILOVI amb SALITXA que es troba en el pla prop del riu Onyar i encara que avui sigui de l'arciprestat i partit de Santa Coloma, pertanyia antigament a l'ardiaconat de Girona; BASCANÓ amb VILANNA. Els pobles i parròquies de Montfullà i Estanyol que formen part d'aquest districte municipal, situats a migjorn de Bascanó, corresponen per situació geogràfica i per tradició a La Selva, a qual ardiaconat llurs respectives parròquies pertanyien.

Vall d'Hostoles i conca del riu Brugent

La Vall d'Hostoles o Es-toles era una regió històrica quals barons residents en el castell roquer de llur propi nom eren feudataris del comtat de Girona. Constituï, més tard, una batllia reial en la que hi estaven compresos Sant Feliu de Pallarols, Sant Iscle de Colltort, Sant Miquel de Pineda, Sant Cristòfol de Cogolls, Les Ansies, Les Planes i Sant Pere Sacorba.

La vila de SANT FELIU DE PALLAROLS amb SANT ISCLE DE COLL-TORT, SANT MIQUEL DE PINEDA i els veïnats de Pallarols i Riubrugent. LES PLANES amb LES ANSIES, COGOLLS i Sant Pere-sa-costa.

Vessants de les serres de Finestres i Rocacorba

SANT ANIOL DE FINESTRES amb SANT ESTEVE DE LLÉMANA, SANTA MARIA DE FINESTRES, La Barroca i el veïnat de Les Medes, situats en la vall del Llémana, tributària del Ter. El senyoriu de Finestres pertanyia en l'antigor al comtat de Girona; el posseïren algún temps els comtes de Besalú i fou reunit més tard al senyoriu de Santa Pau.

SANT MARTÍ DE LLÉMANA amb LLORÀ, LES SERRES, GRANOLLERS DE ROCACORBA o del Gironès com se l'anomena en algún antic document i el veïnat de Peradalta.

CANET D'ADRI amb ADRI, BIERT, MONTBÓ, MONTCAL i ROCACORBA.

Vora esquerra del Ter des de prop de sa unió amb el riu Brugent fins a sa sortida en el congost de Sant Julià de Ramis

La vila d'AMER amb els pobles de SANT CLIMENT, LLORET SELVATGE, Sant Julià de Llor, SANT GENÍS-SA-COSTA, COSTA DE SANTA BRÍGIDA, PALOU i diferents veïnats; SANT GREGORI amb GINESTAR, CARTELLÀ i CONSTANTINS, SANT MEDI, TALAIÀ i DOMENY; SARRIÀ; SANT JULIÀ DE RAMIS, en el cap de serra que, després del Rocacorba, forma el muradal esquer del congost; CELRÀ amb CAMPDORÀ, separats ambdós pobles pel Ter en el congost de Sant Julià de Ramis.

Pla de Banyoles i conca del riu Terri

La vila de BANYOLES amb els veïnats de Guemol, Mata, Puigpaller i Puig de la Bellacasa. El terme de la rodalia de Banyoles no pertanyia ni al comtat de Girona ni al de Besalú, era jurisdicció del monestir de monjos benets que donà creació a la vila; PALOL DE REBARDIT amb LA MOTA i RIUDELLOTS DE LA CREU, nomenat aixís per a diferenciar-se del Riudellots de la comarca de La Selva; SANT VICENS DE CAMÓS amb SANTA MARIA DE CAMÓS; PORQUERES amb MERLANT, MIANEGUES, USALL, PUJARNOL, DESCALS i MATA. Aquest territori pertanyia històricament a la jurisdicció del monestir de Banyoles; CORNELLÀ amb BORGUNYÀ, PUJALS DELS CAVALLERS, PUJALS DELS PAGE-

SOS, SORS i CORTS; FONTCUBERTA amb VILAVENUT i ESPASENS; SANT ANDREU DEL TERRI amb SANTA LLOGAIA DEL TERRI i SANT ANDREU DE RABÓS; MEDINYÀ.

Vall del Cinyana

ORRIOLS, poble del dictrict municipal de Bàscara. Orriols pertanyia al comtat i ardiaconat de Girona. Bàscara al de Besalú i Calabuig del mateix dictrict al d'Empúries.

El coll d'Orrriols es troba en la divisòria d'aigües del Ter i del Fluvià.

Els pobles de VILAMARÍ, VILAFRASER, TERRADELLES i GUALBES, de l'extens dictrict de Vilademuls.

Vilafrazer està situat en la vall del Farga i els altres tres en la del Cinyana. Aquests pobles pertanyien al comtat de Girona i a l'arcedianat del propi nom. Els pobles de Vilademuls, Galliners, Ollers, Orfens, Parets, Sant Marsal i Viladomí, del propi dictrict municipal es troben en els vessants del Fluvià i pertanyien al comtat iarcedianat de Besalú.

VILADASENS amb FALLINES. Un dels veïnats porta el nom termenal Mata.

LLAMPELLES, poble que junt amb Camallera forma part del municipi de Saus. Aquests dos últims pobles es consideren ja de l'Empordà i pertanyien al comtat d'Empúries i ardiaconat de l'Empordà mentres que Llampelles era de l'arcedianat i comtat de Girona i es troba en els aiguavessos del Ter, aixís com els altres dos pobles, en els del Fluvià.

CERVIÀ amb RASET, a la vora esquerra del Ter i junt als rius Farga i Cinyana, en les altures de la serra que separa el Fluvià del Ter, en els límits naturals de la comarca, històrics del comtat de Girona i eclesiàstics de l'arcedianat del Gironés.

Vessants septentrionals de la serra dels Angels, Sant Miquel i Montnegre i vora dreta del Ter sota els mateixos replecs

BORDILS, en un pla que s'exten des dels estreps de les serres fins al peu del riu.

JUYÀ, en el pla de Bordils i estribacions nord de la muntanya dels Angels.

MADREMANYA amb MILLAS, SANT MARTÍ VELL, LA VILOCA i el San-

tuari dels Angels. S'exten el terme pels vessants nord de la pròpia serra i del Montnegre fins a trobar el pla de Bordils.

SANT JOAN DE MOLLET O MOLLET DE GIRONA, qual terme en els replecs de la serra s'exten fins al pla de Bordils.

LA PERA amb PUBOL i PEDRINYÀ.

FLASSÀ, en terrer pla, sota les estribacions de la muntanya dels Angels.

Les circumstàncies climatològiques ens afavoreixen en la delimitació per aquest indret de la comarca. La tramontana tan característica de l'Empordà no penetra en aquests llocs. El mateix santuari dels Angels situat en seti desembrassat no la experimenta. Se la sent des del cim roncar fortament, mes en son descens, en arribar a la serra de les Gabarres es desvia vers a la costa, anant a finir en el Cap de Bagur. Aquesta observació ens fa teu notar l'il·lustrat senyor Rector del Santuari dels Angels qui fa alguns anys habita en el Santuari. Per aital motiu l'estada a l'hivern en el propi Santuari és agradable, per ses bones condicions climatològiques, molt suaus i temperades.

Abunden els records de les edats primitives en els llocs propers als límits de la comarca. A Sant Julià de Ramis s'hi troba el menhir de la Pedra Dreta i la Cova de les Gojes, on s'hi feren notables descobriments d'objectes de l'edat de pedra que's conserven en el Museu de Girona. A Adri existeix una cova sense explorar rodes jada de misterioses llegendes. Són importants també les troballes fetes a Porqueres i a la Vall d'Hostoles.

Les comunicacions amb les comarques veïnes són bastant completes.

Comunica amb l'Empordà pel ferrocarril de Barcelona a Girona i França per Figueras, pel ferrocarril econòmic de Girona a Flassà i Palamós per La Bisbal, per la carretera de primer ordre de Barcelona a França, per Girona, Figueras i La Junquera, la de segon ordre de Girona per La Bisbal i Flassà a Palamós, la de tercer ordre de Medinyà a Torroella a l'Estartit, enllaçada amb la general de França i la de Banyoles a Ventalló i Armentera.

Es relaciona amb la comarca d'Olot i amb La Garrotxa pel ferrocarril d'Olot a Girona, per la carretera de Girona a Olot per Banyoles i Besalú, per la de Banyoles a Olot per Mieres i Santa Pau, i per la de Girona a Olot per Amer i Sant Feliu de Pallarols.

Estableix relacions amb les Guillerries per la carretera de Girona a Anglès i Osor que deu continuar fins a Sant Hilari; amb la Selva a més del ferrocarril de França i la carretera internacional, pel

ferrocarril de Girona a Sant Feliu de Guixols, per la carretera al propi lloc que li va propera amb brancals a Tossa, Lloret i Blanes, i per la de Girona a Santa Coloma de Farnés.

Les produccions agrícoles de la comarca són, en general, grans i llegums. La riquesa forestal té encara molta importància: alzines i sureres en la part confrontant amb La Selva, roures i pins en la part muntanyosa. La caça abunda en molts indrets.

S'exploten guixeres a Porqueres, la toba a Banyoles, la calç hidràulica i el marbre a Girona, el basalt a la Vall d'Hostoles i en els terrers volcànics de la vall de Llémana. A Sant Julià de Ramis s'hi troba el sulfat de barita.

Referent a aigües minerals mereixen especial menció les de la Font Pudosa de Banyoles que atrauen molta gent a aquesta població; l'aigua picanta del raval de Pedret de Girona; la Font Picanta entre Les Planes i Sant Feliu de Pallarols; les aigües medicinals d'Amer i Lloret Selvatge; les bicarbonatades sulfuroses de Madremanya; la font de la Pólvara a Vilarroja; la font d'aigua acidula-ferruginosa de Campdorà i la de Sant Daniel; les aigües ferruginoses i sulfuroses de Porqueres; les de Sant Gregori acidules carbòniques i ferruginoses; les carbònic-ferruginoses de Sant Julià de Ramis i de Sarrià de Girona.

El clima és en general temperat i poc plujós. La tramontana ja hem vist que rarament entra en la comarca; els vents més generals són el gargal NE. i el garbí SO., i algunes voltes el xafogós ponent i el frescal xaloc SE.

Els Santuaris de Rocacorba i dels Angels situats en cims de muntanyes, de situació admirable i desembrassada vista, són els grans miradors de la comarca. Des del *belvedere* dels Angels s'obiren plenament i detallada les comarques del Gironés, Empordà i La Selva, amb un nombre in comptable de pobles i caserius. Es detalla la costa marina des del Cap de Creus fins més avall de la desembocadura del Tordera. Tanca l'horitzó al nord tota l'extensió del Pireneu des de la serra de Sant Pere de Roda tocant al mar fins al Puigmal, ressortint per dessorre el més baix carenar la majestuosa silueta del Canigó. Al NO. omplen l'espai, amb onades tormentoses, les aspres muntanyes de La Garrotxa presidides per la serra de la Mare de Deu del Munt; a ponent s'alça el Rocacorba i més en avall les aspres serres de les Guilleries; enquadren la comarca de La Selva, pel costat de baix, l'arrogant Montseny i el Montnegre i s'extén a llevant la serra de la Costa fins a ajuntar-se amb les Gabarres que envien llurs últimes estribacions al Cap de Bagur.

El santuari dels Angels és molt concorregut, de 12 a 15.000 persones l'any, denotant sa importància la bona i ben cuidada carretera que hi condueix des de Girona, revoltant joguinosament entre espessos boscos pels faldars i careneig de la serra.

La comarca del Gironès deuria constituir la demarcació de Girona, en la nova divisió de Catalunya per comarques naturals.

CÉSAR A. TORRAS

Documents d'art antic català

Recollits i publicats a cura de la Secció Arqueològica
del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

Perris Moreu, mestre serraller de Puigcerdà convé en fer unes reixes a l'església de la Seu d'Urgell. Any 1532

CAPITOLS fets entre lo magnífic mossén Joan Damià Guilla, mercader, ciutadà de la Seu de Urgell, de una part, e mestre Perris Moreu, sarraller, habitant de la vila de Puigcerdà de la part altra sobre la obra de les rexes faedores en la capella de sanct Cosme e sanct Damià.

Primo lo dit mestre Perris hage a fer les rexes necessaries davant la dita capella de sanct Cosme e sanct Damià ab quatre pilars e una portalada e dues portes; e ab les obres e poms axí com es la rexa de sanctes Creus, ab sa clavadura e clau.

Item, hage a fer les dites rexes scanyades, exceptat los pilars e carxofes, e les dites rexes de alçaria de dues alnes e mig palm de alna, e darlo posat.

Item, que lo dit mestre hage a haverse lo ferre o tot lo que sie mester per a cumpliment de dita obra; e lo dit mossén Guilla darà lo plom e farà fer los forats ont ha de esser posat y encastat dit rexa.

Item, lo dit mossen Guilla hage a pagar al dit mestre Perris per preu del dit rexa vint ducats de or, ço es, deu ducats de present e lo restant quan lo dit rexa sera acabat de posar ab tot compliment.

E mes lo dit mossen Guilla hage a fer la despesa al dit mestre

e son moço, tant quant estaran en posar e assestiar dit rehat.

E lo dit mestre Perris sie tengut haver acabat e posat lo dit rehat d'ací a la festa de Tots Sancts primer vinent o quinze dies après.

Testes sunt frater Franciscus Torner, de Puigcerdà, et frater Franciscus Robí, dicti monesterii. Die veneris. viii. junii MDXXXV, in civitate Urgellensi, fuerunt firma'a hujusmodi capitula per dictos Johannem Damianum Guilla ex una, et magistrum Petrum Moreu, sarrallerium, ex alia, partibus, promissa, obligando, etc. Testes predicti fratres Franciscus Torner, monasterii Predicatorum Podiiceritani, et frater Franciscus Robí, monasterii Predicatorum civitatis Urgellensis.

(Liber VII Notarum Petri Tragó, inceptus anno 1532, fol. 193).

Document comunicat pel Rvnd. Mn. Pujol, Arxiver Capítular de la Seu d'Urgell.

A. D. i S.

Crònica del Centre

MARÇ DE 1922

SOCIS INGRESSATS EN EL PRIMER TRIMESTRE DE 1922.—Jordi Galbany i Modolell.—Salvador Vilanova Duran.—Mariano Carné i Fontes.—Francisco Montfort.—Josep de León i Serrat.—Rafael Cabot.—Josep Closas i Miralles.—Manuel Genovart i Boixet.—Alfred Baeschlin.—Joan Llibre.—Miquel Barberà.—Antoni F. Argüelles.—Ramón Macaya.—Ramón Arajol.—Josep Matheu i Seller.—German Hellner.—Francesc Martí Padró.—Jascinte Trullàs.—Francesc Frias.—Luis Aymamí.—Ricard Altaba.—Ramon Cirera.—Manuel Colomer.—Xavier Gasch Gurina.—Vifred Vila.—Gonçal de Reparaz.—Joan Casas.—Xavier Fina i Coll.—Victor Bultó i Blajot.—Isidre Bultó i Sert.—Bonaventura Bassegoda.—Josep M.^a d'Abadal.—Enric Gil i Campro. —Antoni Portusach i Roca.—Guillem Sonntag.—Ramón Batlles i Fontanet. Ignasi Folch i Girona.—Emili Regard i Conty.—Aivar Francisco Menendez.—Enric Jauma i Sastre.—Miquel de Borràs i Jalpí.—Lluís Neguera i Domingo.—Lluís Gonzalez de Sastre.

CONFERÈNCIES I EXCURSIONS.—El dia 3, el Sr. Bonaventura Bassegoda i Musté, donà una conferència sobre el tema: *Arquitectura medieval catalana*.—En els dies 10 i 17, nostre President, Sr. Cèsar A. Torras, donà continuació a son estudi sobre les Comarques Naturals de Catalunya, tractant de la del *Pallars i Ribagorça*. Finalment, el dia 31, la Srta. Aurelia Piera,

feu la ressenya d'*Una excursió pels Pireneus Occidentals i visita a l'Energia Elèctrica de Catalunya, a Capdella*, acompanyada de magnífiques projeccions.

SESSIONS DE PROJECCIONS.—En les tardes dels diumenges d'aquest mes han tingut lloc les següents sessions de projeccions: els dies 5 i 12, el Doctor Francesc Xavier Parés i Bartra, sobre Egipte, i el dia 19, el Sr. Antoni Gallardo, sobre Suecia, Noruega i Dinamarca.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—El dia 5, assistiren a la III^a Excursió col·lectiva patrocinada per la Lliga de Societats Excursionistes de Catalunya i organitzada pel Comité d'Excursionisme del C. A. D. C. i L., als cingles i pla de la Garga.

El dia 12, es realitzaren dues excursions, una a Matagalls i una altra a les serres del Montnegre i el dia 19, anaren a les muntanyes de Montmell.

El dia 29, tingué lloc el repartiment de premis de la VIII^a prova de Muntanya de Sant Celoni a Arenys de Munt, i dels Concursos d'Esports d'Hivern celebrats darrerament a Núria, assistint a aquest acte nombroses representacions de les entitats excursionistes que prengueren part en les esmentades proves. El Secretari de la Secció, Sr. Estanislau Pellicer, llegí la Memòria que fou publicada en el darrer número d'aquest Butlletí i seguí el discurs el Vocal de la Secció, Sr. Santiago Perdigó, en substitució del President que es trobava absent de Barcelona, pronuncià un bell parlament sobre la tasca realitzada per la Secció, des de la seva fundació, en pro dels esports d'hivern i de l'obra a fer que tenia planejada. Ambdós parlaments foren aplaudits xardorosament i es clogué tan simpàtica festa projectant-se una bona sèrie de fotografies obtingudes en les proves i Concursos.

Els dies 25 i 26, tingué lloc una excursió a la Molina per a fer pràctiques de ski profitant les abundoses nevades caigudes dies abans. Aquesta excursió, a la qual concorregueren un nombre molt crescut de *skieurs*, doncs eren més d'un centenar, oferia la novetat de que per primera vegada utilitzarien els excursionistes el ferro-carril transpirenenc per a traslladar-se a les pistes de La Molina. L'alt personal director de la Companyia posà a disposició del CENTRE els trens necessaris a aquell objecte i no tenim més que frases d'agraïment envers tots ells i en manera molt especial per a l'Enginyer Director del Tràfec, a Ripoll, Sr. Cascales, a qui el Centre li deu les majors atencions.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—El dia 5, els socis d'aquesta Secció, concorregueren a l'excursió col·lectiva de la LLIGA, als cingles i Pla de la Garga. El dia 12, anaren a treure fotografies dels voltants de Sant Pere de Caserres i de les vores del Ter, i els dies 25 i 26, al Montseny.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA.—Durant el mes s'efectuaren les següents visites: el dia 4, al nou edifici de la Caixa de Pensions; el dia 18, a l'església de Santa Maria del Mar, i el dia 25, anaren d'excursió al monestir de Sant Benet de Bages.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA.—El dia 5, visitaren l'Arxiu de la Corona d'Aragó

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA.—El dia 22, s'inaugurà el *Curset breu de Geologia elemental*, amb una conferència pel President de la Secció, Dr. M. Faura i Sans sobre el tema: *Modelatge de la superfície de la terra. Acció atmosfèrica. Erosió en general*.

El dia 26, es dirigiren a Castellet de l'Espluga i costes de Garraf, per a l'estudi pràctic dels temes de la lliçó primera.

SECCIÓ D'ENGINYERIA.—El dia 8, visitaren els tallers de construcció de motors dels Srs. Ricart y Pérez S. A.

El dia 16, visitaren la fundició de bronze i alumini del Sr. Mateu Grau, i el dia 30, la fàbrica d'aglomerats de carbó de la «Sociedad General de Carbones».

Noves

CONFERÈNCIA SOBRE L'EXPEDICIÓ AL MONT EVEREST (HIMALAYA).—En 18 de maig de 1921, sortí de Darjeeling una nombrosa expedició convenientment equipada i organitzada per The Royal Geographical Society i l'Alpine Club, de Londres, amb l'intent d'explorar la immensa serralada de l'Himalaya i cercar una via per fer l'ascensió al cim més alt del món: al Mont Everest. Aquesta expedició, després de vèncer els més grans obstacles i de lluitar amb les condicions climatològiques més adverses, hagué de retornar, el 25 d'octubre del mateix any, sense haver assolit al cim però amb un caudal considerable de coneixements i experiències d'un gran valor per a emprendre, per segona vegada i amb probabilitats d'èxit, la conquesta de la tan cobejada muntanya. Una probable via d'accés a la mateixa havia estat descoberta; tretze milles quadrades de territori foren explorades i la ciència s'enriquí amb nous exemplars botànics, zoològics i geològics.

La relació d'aquesta tant interessant expedició, donada darrerament a Londres, fou un veritable aconteixement i el públic londinenc omplí a vessar el local del Queen's Hall quantes vegades va llegir-se.

Pocs dies després de la celebració d'aquesta conferència, la Secció d'Esports de Muntanya del Centre, preveient l'interès gran que tindria per a nostra Societat i fins per a nostra Ciutat el que pogués ésser repetida a Barcelona, traslladà sos desitjos a la Junta Directiva i començà tot seguit a fer les gestions encaminades a aquell fi. Afortunadament el resultat de les mateixes no podia ésser més favorable. The Royal Geographical Society i l'Alpine Club han contestat honrant-nos amb la seva conformitat i rementant-nos el text de la conferència i nombrosos diapositius que donaran una idea d'aquelles bellíssimes regions, d'aquelles misterioses muntanyes i de llurs colossals gèlides.

No disposant nostra Societat d'un local suficientment espaiós ha triat la Sala de l'Orfeó Català per a tenir lloc la celebració d'aquesta conferència, i el dia 18 de maig aniversari de la sortida de la primera expedició, a les deu de la vetlla, es donarà per primera vegada a Espanya la relació de la més arriscada empresa que hagi sortit mai per a la conquesta d'una muntanya.

El benefici resultant de la celebració de la conferència serà entregat íntegrament al Mount Everest Committee de la Royal Geographical Society com a petita subvenció que dedica nostra Societat per a les despeses quantioses que representa la nova expedició que sortí darrerament.

Es desitja que la sort els acompanyi i que en el pròxim estiu l'home hagi vençut la més gegantesca i alta de les muntanyes del món.

CONGRÉS DE LA FEDERATION DES SOCIÉTÉS PYRÉNÉISTES. —El dia 12 de març tingué lloc, a Pau, el Congrés de la Federació de Societats Pireneïstes, al qual assistí, en representació del CENTRE, el degà de nostres socis delegats, Sr. Comte de Saint-Saud. En les sessions del Congrés es tractà dels projectes de construcció de refugis i de treballs d'alta muntanya, amb la subvenció que l'*Office National de Tourisme* ha concedit al *Club Alpin Français* i al *Touring Club de France*. El refugi d'Espingo (Haute Garenne) serà edificat aquest any, seguint després el d'Arrémoulit (Batlaïtous), el de Moundeis (Pic d'Ossau), el del pic de Midi de Bigorre, al costat de l'Observatori i l'engrandiment del refugi de Tuquerouye. El delegat de la Societat Peñalara, de Madrid, donà a conèixer la pròxima construcció del refugi de Góriz, que tanta relació tindrà amb el de Tuquerouye per a la travessia del Mont-Perdut.

S'acordà celebrar l'hivern vinent a Suberbagnères, les grans curses internacionals de ski, corrent-se les Copes del Rei d'Espanya i del President de la República Francesa.

Amb motiu de la inauguració de la Sala d'Honor del Pireneïsme, al Museu Pirenenc instal·lat en el Chateau-Fort de Lourdes, es designà aquesta vila per a celebrar la vinenta reunió de la Federació.

Llegida la carta que, sobre la toponímia del Pireneu, dirigí a la Federació el President del CENTRE Sr. Torras, es prengué la següent resolució, preguntant a totes les entitats federades d'observar-la: «Quan després de serioses investigacions fetes per la Comissió de Toponímia i Topografia de la Federació franco-espanyola de Societats pireneïstes, es reconegui que un cim del Pireneu no tingui nom, podrà assignar-se a aquell el nom de la persona que hagi fet la primera ascensió. Si el cim innominat està situat en territori estranger, haurà de precedir a l'assignació del nom del que hagi realitzat la primera, la conformitat de les societats d'aquell país que integren la Federació».

El Comte de Saint-Saud, d'acord amb l'exposat pel Sr. Torras en la seva carta, insistí novament en la conveniència de que en cada país es conservi el nom local dels cims, llacs, colls, etc., no podent-se canviar-ne cap,

sinó després de seriosa investigació tenint en compte el parer de la gent del país, principalment el dels guies, pastors i caçaires, com millors coneixedors de la toponímia local, procurant d'evitar sempre la traducció de noms tant francesos com espanyols, conservant-se en cada país i en cada regió el nom de lloc amb la mateixa forma i ortografia locals.

XALET D'ULL DE TER.—El guardià del Xalet ens escriu participant que ha estat forçada una de les finestres del mateix segurament amb l'intent de robatori ja que han estat trobats per terra i en el major desordre els utensilis per al servei del xalet. Per fortuna els malfactors no pogueren endur-se res de valor mercès a la precaució tinguda, en tancar el xalet, de traslladar a Camprodon totes les mantes i roba blanca. En el refugi, el departament destinat als socis, fou igualment forçat trobant-se de menys algunes mantes i utensilis de cuina. La Junta Directiva en tenir coneixement d'aquestes noves, donà ordres per a que amb tota urgència fossin reparats els desperfectes ocasionats i fa pocs dies nostre soci Delegat a Camprodon, el Doctor Josep Badia ens escrigué dient que ja s'havien complimentat les ordres del CENTRE havent-se tapiat la finestra oberta.

DONATIUS.—S'han rebut els següents donatius per a la Biblioteca: de don Jaume Collel, *Records africans* i *Del meu fadrinatge*; de D. Agustí Casas, *Coses d'Itàlia* i de D. Aureli Pulvé, *Traité de Géologie*, d'Emile Haug, en quatre volums. A tots ells la Junta Directiva els ha oficiat remerciant-los llurs donatius.

CONCURS D'EXCURSIONISME. IX PROVA DE MUNTANYA.—La finalitat que la Secció d'Esports de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya ha perseguit sempre, en organitzar les vuit proves de curses i marxes que fins avui ha portat a terme, ha estat la de fer conèixer la muntanya de la nostra terra.

Així veiem que les dues primeres proves foren dedicades a corredors, ja que els nostres atletes estaven en aquell temps bon xic allunyats de la muntanya. Després, quan s'inciaren les proves de marxa, s'establí un itinerari diferent cada any, per tal que els nostres excursionistes fessin coneixença amb el major nombre possible de bells indrets.

No res menys, en totes aquestes proves fou sempre l'esforç muscular el que s'enduia el premi, car tots els recorreguts estaven ben assenyalats, i era sols la valor física dels concursants ço que es posava en competència.

Ha cregut ara la Secció que ja era temps de premiar, no el millor atleta, sinó el millor excursionista, i per això ha decidit organitzar una marxa lliure l'itinerari del qual no estarà marcat i s'assenyalarà a la sort entre cinc recorreguts que prèviament es fixen. Això fa que els concursants es vegin obligats a haver-los d'estudiar abans tots, un per un, en llurs més petits detalls, car l'èxit de cada equip dependrà principalment del millor coneixement del terreny.

Creiem que aquesta nova orientació que donem a les proves de mun-

tanya respon millor a la fi que ens hem proposat i esperem que els nostres excursionistes demostraran una vegada més que cap dificultat no els és prou per no poder-la vèncer fàcilment.

La prova tindrà lloc, el dia 28 de maig, sobre un dels cinc itineraris següents, els quals s'anuncien amb anticipació per tal que els concursants puguin estudiar-los i entrenar-se degudament:

- I. Breda, Turó de Morou, Campins i Santa Maria de Palautordera.
- II. Figaró, Roques Roges i Sant Antoni de Vilamajor.
- III. Sant Celoni, Montnegre (església), Orsavinyà i Pineda.
- IV. La Roca, Sant Mateu i Alella.
- V. Castelldefels, Arampruyà, La Morella i Garraf.

El dijous anterior, dia 18, a les deu del vespre, al local del CENTRE es sortejarà públicament un itinerari entre els anunciats i aquest serà el definitiu sobre el qual es correrà la prova. Immediatament, i segons sigui l'itinerari tret a la sort, es fixarà l'hora de sortida dels corredors. També s'indicarà el temps màxim per fer el recorregut, passat el qual el Jurat d'arribada es retirarà i quedarà tancada la classificació. El sorteig serà públic i els capitans dels equips tenen el dret d'assistir-hi.

Com a primer premi s'adjudicarà la copa «Muntanyenca» a la societat l'equip de la qual ocupi el primer lloc de la classificació, i dues medalles de vermeil com a premi particular als dos equipiers.

Segon premi: 2 medalles d'argent.

Tercer	»	2	»	»
Quart	»	2	»	de coure.
Cinquè	»	2	»	»
Sisè	»	2	»	»

Demés, la Secció adjudicarà altres premis especials i objectes d'utilitat per a l'excursionista, donats per altres entitats, particulars i per la mateixa Secció. En cap cas l'últim equip arribat tindrà opció a premi.

Per a més detalls, vegi's el Reglament que d'aquesta cursa s'ha publicat.

III^a EXCURSIÓ COL·LECTIVA DE LA LLIGA DE SOCIETATS EXCURSIONISTES DE CATALUNYA.—Per manca d'espai aplassem per a el vinent BUTLLETÍ, la publicació de la ressenya d'aquesta excursió que amb tant èxit es celebrà el dia 5.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MARÇ 1922

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores	MITGES MENSUALS A 0°1 A LA GRAVETAT NORMAL	
8 matí	4 tarda			8 matí	4 tarda
4°09	7°8	21° (dia 6)	-9° (dia 30)	677.5 mm.	676.9 mm.
Oscil·lació ex- trema men- sual. 30° Variació màxi- ma diurna (dia 30) . . . 29°5		MITGES MENSUALS		A 0°1 AL NIVELL DE LA MAR	
		12°4	0°4	761.9 mm.	760.1 mm.
				Màxima (dia 2) . . . 776.1 mm. Mínima (dia 22) . . . 747.2 » Oscil·lació extrema. 28.9 »	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRIA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda		
Termòmetre sec.	3°8	8°5	Total d'aigua caiguda en el mes . . .	159.4 mm.
Termòmetre moll	2°7	4°8	Dia de major caiguda (dia 22) . . .	62.2 »
Humitat (percentatge) . . .	81.7	51.1	Intensitat per dia de pluja i neu . . .	7.95 »
Dies de saturació	2	3	Total d'espessor de neu en el mes . . .	1.60 mt.
			Dia de major espessor (dia 22) . . .	0.55 »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades.	NE.

VENT

DIRECCIÓ	8 mati	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES		
Calma	14	9	Mitja mensual diària	69.203 k.	
N.	1	3			
NE.	5	10			
E.	1	3			
SE.	1	0			
S.	4	4			
SW.	4	2			
W.	—	—			
NW.	1	—	Màxima absoluta (dia 7)		
			281.400 k.		
			Recorregut total en el mes		
			2145.300 k.		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	8	10	Pluja 20				8 matí	4 tarda
			Glaçada total. . . 1					
Nuvulosos	5	7	Glaçada, 8 m . . . 4	Cirus	2	2	6.5	5.8
			Neu 11	Nimbus	3	4		
Coberts	18	14		Stratus.	3	0		
				Cúmulus	1	3		

Les anotacions diàries han estat preses per l'G.^a Josep i revisades pel DR. M. FAURA I SANS